

УДК 616.314.18-002-018

В.І.Лузін, А.В.Івченко, Д.В.Івченко

ВПЛИВ УМОВ СТРЕПТОЗОТОЦИНОВОГО ДІАБЕТУ НА ГІСТОЛОГІЧНУ СТРУКТУРУ РЕПАРАТИВНОГО РЕГЕНЕРАТА КІСТКИ У ЩУРІВ РІЗНОГО ВІКУ

ДЗ “Луганський державний медичний університет” (м. Луганськ)

Дана робота є фрагментом наукової теми «Морфогенез кістек скелета при заповненні костних дефектів гідроксиапатитними метариалами різличного складу», номер гос.реєстрації 0109U004621.

Вступ. В теперішній час значно зросла кількість ускладнень при загоєнні переломів кісток [2]. Це обумовлено дуже великою кількістю чинників, що негативно впливають на репаративну регенерацію кістки, як ендогенних, так й зовнішньосередових. Одним з таких чинників є цукровий діабет [3]. Доведено, що в хворих на цукровий діабет загоєння переломів кісток уповільнюється, проте, детальних досліджень гістологічної структури кісткового регенерату, що формується в цих умовах, не проводилось. З цього і виходить мета нашого дослідження.

Мета дослідження - дослідити в експерименті вплив умов стрептозотоцинового експериментального діабету на тканевий склад кісткового регенерату в щурів різних вікових груп.

Об'єкт і методи дослідження. Експеримент був проведений на 180 білих щурах-самцях, розподілених на дві вікові групи – статевозрілі та періоду старечих змін. Як контроль використовували інтактних тварин (1-а група). Іншим тваринам під ефірним наркозом на межі проксимального епіфізу та діафізу великогомілкових кісток наносили дірчастий дефект діаметром 2,2 мм (2-а та 3-я групи) [5]. Стрептозотцин (SIGMA Chemical, США) вводили однократно внутрішньоочеревинно в дозі 50 мг/кг, розчинений в 0,5 мл 0,1 М цитратного буферу (рН=4,5) (3-я група).

Тварини, яким був сформований кістковий дефект без введення стрептозотоцину (2-а група), слугували другим контролем.

По закінченні експерименту тварин декапітували під ефірним наркозом [6], виділяли великогомілкові кістки, та готували парафінові зрізи товщиною 8-10 мкм, які фарбували гематоксилін-еозинном. За допомогою 100-точкової сітки розраховували вміст в регенераті ретикулофіброзної, грубоволокнистої та пластинчастої кісткової тканин [1].

Результати та їх обговорення. В групі репродуктивних тварин зі сформованим дефектом на 7 добу після операції кістковий регенерат складався з 63,06±1,99 об'ємних відсотків ретикулофіброзної тканини та 36,94±1,99 об'ємних відсотків грубоволокнистої кісткової тканини (**табл. 1**).

На 15 добу після нанесення дефекту тканевий склад регенерату дещо змінювався – зменшувався об'ємний відсоток ретикулофіброзної тканини – до 41,33±0,63%, збільшувався обсяг грубоволокнистої кісткової тканини – до 47,22±0,70%, з'являлися ділянки пластинчастої кісткової тканини, що займали до 11,44±0,90%.

Через 30 днів в ділянці дефекту зберігалися ділянки тканинного детриту, які були оточені ретикулофіброзною тканиною. По периферії дефекту визначалися колагенові структури з формуванням мережі кісткових балок грубоволокнистої структури. В просторах між кістковими балочками мала місце значна кількість кровоносних судин. В центральних відділах помітні ділянки пластинчастої кісткової тканини.

Таблиця 1

Тканевий склад кісткового регенерату в щурів репродуктивного віку, % (X±Sx)

Група	Сроки в днях	Ретикулофіброзна тканина, %	Грубоволокниста кісткова тканина, %	Пластинчаста кісткова тканина, %
2	7	63,06±1,99	36,94±1,99	-
	15	41,33±0,63	47,22±0,70	11,44±0,90
	30	22,03±0,31	60,50±0,65	17,47±0,68
	60	-	72,11±0,97	27,89±0,97
	90	-	32,31±0,36	67,69±0,36
3	7	65,36±0,93	34,64±0,93	-
	15	46,47±0,64 [^]	44,47±0,71 [^]	9,06±0,88
	30	28,81±0,41 [^]	58,58±0,73	12,61±0,87 [^]
	60	5,22±0,20 [^]	76,72±1,08 [^]	23,28±1,08 [^]
	90	-	39,25±0,59 [^]	60,75±0,59 [^]

За даними морфометрії динаміка змін співвідношення тканинних складових залишалась тією ж: зменшення частки ретикулофіброзної тканини, та збільшення часток грубоволокнистої та пластинчастої кісткової тканин.

Після 60 доби спостереження периферійні відділи дефекту представлені чергуванням кісткових балок і кісткового мозку. В центральних відділах дефект був заповнений кістковим мозком та кістковою тканиною різного ступеню зрілості. Дефект кортикальної пластинки був цілком заповнений кістковим регенератом з ознаками перебудови та формуванням остеонних структур. За кількісними ознаками кісткова частина регенерату складалася з 72,11±0,97% грубоволокнистої та 27,89±0,97% пластинчастої кісткової тканин.

На 90-у добу експерименту периферичні відділи дефекту були представлені переважно грубоволокнистою кістковою тканиною з ділянками пластинчастої кісткової

тканини. Центральні відділи дефекту були заповнені однорізними кістковими балками. Кортикальний дефект виповнений зрілою пластинчастою кістковою тканиною. За кількісними ознаками кісткова частина регенерату складалася з 32,31±0,36% грубоволокнистої та 67,69±0,36% пластинчастої кісткової тканини.

Таким чином, динаміка перебудови регенерату, що формується у ділянці дефекту, що нанесений у контрольній групі, співпадає як результатами наших попередніх досліджень, так й з даними літературних витоків [4].

Третю групу склали тварини, яким на тлі стрептозотоцинового діабету також наносили дірчастий дефект у ділянці проксимального метафізу великогомілкової кістки.

В цій групі динаміка процесів процесів репаративної регенерації та формування кісткового регенерату за напрямком не відрізнялись від 2-ї групи, проте перебігала

повільніше. Кількісна гістоморфометрія складових регенерату дозволила підтвердити ці спостереження (табл. 1).

Об'ємний вміст ретикулофіброзної тканини був вірогідно більшим за показники 2-ї групи на 15 день на 12,43% та на 30 день на 30,77%. Навіть на 60 день, коли у 2-й групі ретикулофіброзна тканина не спостерігалась, у 3-й групі у складі регенерату було визначено 5,22% її об'ємного вмісту.

Уповільнення формування кісткового регенерату підтверджує й динаміка об'ємного вмісту в ньому грубоволокнистої кісткової тканини. Її об'ємний вміст на 15 добу був меншим за показники 2-ї групи на 5,84%, а на 60 та 90 доби вже переважав їх відповідно на 6,39% та 21,50%. Тобто компактизація грубоволокнистої кісткової тканини перебігала в умовах стрептозотоцинового діабету повільніше, ніж у нормі.

Вміст пластинчастої кістки у регенераті 3-ї групи був меншим за показники 2-ї групи у всі терміни спостереження, починаючи з її появи – з 15 доби. Це зменшення склало відповідно 20,87% ($p > 0,05$), 27,82%, 16,53% та 10,26%. Тобто, й за 90 днів після нанесення дефекту якісний склад регенерату ще не був сформований.

Таким чином, в умовах стрептозотоцинового діабету в репродуктивних щурів спостерігається значне уповільнення формування кісткового регенерату. Проте на 90 день спостереження спостерігається тенденція до наближення

показників до значень групи з дефектом без діабету.

В групі щурів старечого віку зі сформованим кістковим дефектом на 7 добу після операції при гістологічному дослідженні також, як і в репродуктивних щурів, серед фіброзретикулярної та грануляційної тканини з великої кількістю клітин остеобластичного характеру визначали кісткові уламки. В подальшому динаміка перетворень кісткового регенерата повністю відповідала динаміці в статевозрілих щурів.

Проведене гістоморфометричне дослідження тканинного складу регенерату встановило, що в щурів старечого віку він формувався дещо повільніше, ніж в репродуктивних щурів (табл. 2). Ретикулофіброзна тканина визначалась лише з 7 по 30 дні після операції та її вміст поступово зменшувався – з $64,17 \pm 0,82\%$ до $25,42 \pm 0,34\%$. Об'ємний вміст грубоволокнистої кісткової тканини збільшувався з 7 по 60 дні після нанесення дефекту – з $35,83 \pm 0,82\%$ до $74,31 \pm 0,81\%$, а на 90 добу зменшувався до $36,14 \pm 0,49\%$, що пов'язано з її активною компактизацією.

Що стосується об'ємного вмісту пластинчастої кістки, то вона з'являлася з 15 доби експерименту та її вміст збільшувався – з $10,42 \pm 0,77\%$ до $63,86 \pm 0,49\%$.

Таким чином, динаміка перебудови регенерату, що формується у ділянці дефекту, що нанесений у контрольній групі в щурів старечого віку, співпадає як результатами

Таблиця 2

Тканевий склад кісткового регенерату в щурів старечого віку, % ($\bar{X} \pm Sx$)

Група	Сроки в днях	Ретикулофіброзна тканина, %	Грубоволокниста кісткова тканина, %	Пластинчаста кісткова тканина, %
2	7	$64,17 \pm 0,82$	$35,83 \pm 0,82$	-
	15	$43,56 \pm 0,64$	$46,03 \pm 0,54$	$10,42 \pm 0,77$
	30	$25,42 \pm 0,34$	$59,39 \pm 0,65$	$15,19 \pm 0,72$
	60	-	$74,31 \pm 0,81$	$25,69 \pm 0,81$
	90	-	$36,14 \pm 0,49$	$63,86 \pm 0,49$
3	7	$67,06 \pm 0,95^{\wedge}$	$32,94 \pm 0,95^{\wedge}$	-
	15	$46,50 \pm 0,66^{\wedge}$	$44,997 \pm 0,51$	$8,53 \pm 0,83$
	30	$28,63 \pm 0,42^{\wedge}$	$57,72 \pm 0,75$	$13,64 \pm 0,84$
	60	$8,53 \pm 0,21^{\wedge}$	$70,03 \pm 1,14^{\wedge}$	$21,44 \pm 1,22^{\wedge}$
	90	-	$42,19 \pm 0,61^{\wedge}$	$57,81 \pm 0,61^{\wedge}$

наших попередніх досліджень, так й з даними літературних витоків. У порівнянні зі статевозрілими щурами, у старечому віці як формування регенерату, так й адаптаційна перебудова структур реактивної ділянки відбувається дещо повільніше, що пов'язано з віковими особливостями організму.

Третю групу склали щури старечого віку, яким на тлі стрептозотоцинового діабету також наносили дірчастий дефект у ділянці проксимального метафізу великогомілкової кістки.

В цій групі динаміка процесів репаративної регенерації та формування кісткового регенерату за провідним напрямком не відрізнялись від 2-ї групи, проте перебігали значно повільніше. Кількісна гістоморфометрія складових регенерату дозволила підтвердити ці спостереження (табл. 2).

Об'ємний вміст ретикулофіброзної тканини в щурів старечого віку був вірогідно більшим за показники 2-ї групи на 7 день на 4,50%, на 15 день на 6,76% та на 30 день на 12,68%. Навіть на 60 день, коли у 2-й групі ретикулофіброзна тканина не спостерігалась, у 3-й групі у складі регенерату було визначено 8,53% її об'ємного вмісту.

Уповільнення формування кісткового регенерату підтверджує й динаміка об'ємного вмісту в ньому грубоволокнистої кісткової тканини. Її об'ємний вміст на 7 добу був меншим за показники 2-ї групи на 8,06%, на 60 добу – на 5,76%, а на 60 добу вже переважав їх на 16,76%. Тобто компактизація грубоволокнистої кісткової тканини, також як й в

репродуктивному віці, перебігала в умовах стрептозотоцинового діабету повільніше, ніж в умовах фізіологічної норми.

Вміст пластинчастої кістки у регенераті старих щурів 3-ї групи був меншим за показники 2-ї групи у всі терміни спостереження, починаючи з її появи – з 15 доби. Це зменшення склало відповідно 19,13% ($p > 0,05$), 10,24% ($p > 0,05$), 16,54% та 9,48%. Тобто, й за 90 днів після нанесення дефекту якісний склад регенерату ще не був сформований.

Таким чином, в умовах стрептозотоцинового діабету в щурів періоду старечих змін спостерігається значне уповільнення формування як кісткового регенерату. Амплітуда відхилень в цілому дещо менша, ніж у статевозрілих щурів. Це можна пояснити тим, що процеси регенерації у третій групі перебігають на тлі як первинного (вікозалежного), так й вторинного (діабетичного) остеопорозу.

Висновки. Отримані результати дозволяють стверджувати, що в умовах стрептозотоцинового діабету має місце уповільнення формування тканинного складу кісткового регенерату. Визначеність відхилень залежить від віку піддослідних тварин.

Перспективи подальших досліджень. Для підтвердження отриманих даних буде проведено ультраструктурне дослідження мінералу регенерата методом рентгеноструктурного аналізу.

Список літератури

1. Автандилов Г.Г. Медицинская морфометрия / Г.Г. Автандилов. - М.: Медицина, 1990. - 382 с.
2. Аналіз первинної інвалідності при переломах кісток кінцівок та їх наслідків за матеріалами травматологічного МСЕК м. Києва / Г.В. Гайко, А.В. Калашніков, А.А. Курило [та ін.] // Мат. пленуму асоціації ортопедів-травматологів України.-Київ-Вінниця. -2004. - С. 7.
3. Корж Н.А. Репаративная регенерация кости: современный взгляд на проблему. Системные факторы, влияющие на заживление перелома/ Н.А. Корж, Н.В. Дедух, О.А. Никольченко // Ортопедия, травматология и протезирование. - 2006. - №2. - С. 93-99.
4. Лузин В.И. Ультраструктура костного минерала, формирующегося при нанесении сквозного дырчатого дефекта большеберцовой кости у белых крыс различного возраста / В.И. Лузин, В.Н. Прочан, Р.Н. Глушенко // Галицкий лікарський вісник. – 2010. – Том 17, вип. 2 (2). – С.70-73.
5. Методика моделирования костного дефекта у лабораторных животных / Лузин В.И., Ивченко Д.В., Панкратьев А.А., [и др.] // Український медичний альманах. – 2005. – Том 8, №2 (додаток). – С. 162.
6. European convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purpose: Council of Europe 18.03.1986. - Strasbourg, 1986. - 52 p.

УДК 616.314.18-002-018

ВПЛИВ УМОВ СТРЕПТОЗОТОЦИНОВОГО ДІАБЕТУ НА ГІСТОЛОГІЧНУ СТРУКТУРУ РЕПАРАТИВНОГО РЕГЕНЕРАТА КІСТКИ У ЩУРІВ РІЗНОГО ВІКУ

Лузин В.І., Івченко А.В., Івченко Д.В.

Резюме. Встановлено, що в умовах стрептозотоцинового діабету уповільнюється формування тканинного складу кісткового регенерату. Визначеність відхилень залежить від віку піддослідних тварин.

Ключові слова: щури, кістка, репаративна регенерація, стрептозототин.

УДК 616.314.18-002-018

ВЛИЯНИЕ УСЛОВИЙ СТРЕПТОЗОТОЦИНОВОГО ДИАБЕТА НА ГИСТОЛОГИЧЕСКОЕ СТРОЕНИЕ РЕПАРАТИВНОГО РЕГЕНЕРАТА КОСТИ У КРЫС РАЗЛИЧНОГО ВОЗРАСТА

Лузин В.И., Ивченко А.В., Ивченко Д.В.

Резюме. Установлено, что в условиях стрептозотоцинового диабета замедляется формирование тканевого состава костного регенерата. Выраженность отклонений зависит от возраста подопытных животных.

Ключевые слова: крысы, кость, репаративная регенерация, стрептозототин.

UDC 616.314.18-002-018

INFLUENCE OF CONDITIONS OF STREPTOZOTOCIN DIABETES ON THE HISTOLOGICAL STRUCTURE OF THE BONE REPARATIVE REGENERATE IN RATS OF DIFFERENT AGES

Luzin V.I., Ivchenko A.V., Ivchenko D.V.

Summary. Established that in streptozotocin diabetes moderator is the formation of the regenerate bone tissue. Expressiveness of deviations depends on the age of experimental animals.

Key words: rats, bone, reparative regeneration, streptozotocin.

Стаття надійшла 5.04.2011 р.

УДК 11.733:611.831.94

В.М. Лупырь, Ю.В. Кривченко, И.В. Ладная

МАКРОМИКРОСКОПИЧЕСКАЯ АНАТОМИЯ НЕРВОВ НАДПОДЪЯЗЫЧНЫХ МЫШЦ ШЕИ ЧЕЛОВЕКА И ИХ ВНУТРИСТВОЛЬНОЕ СТРОЕНИЕ

Харьковский национальный медицинский университет (г. Харьков)

Участие в научных программах, планах и темах университета: исследование выполнено в соответствии с тематическим планом научных исследований Харьковского национального медицинского университета МОЗ Украины в рамках научно-исследовательской темы кафедры анатомии человека «Морфологичні особливості ендокринної системи, периферійної нервової системи в нормі та під впливом деяких чинників» (номер гос. реєстрації 0108U007050).

Вступление. В настоящее время исследование индивидуальной анатомической изменчивости в строении вне- и внутриорганных нервов мышц приобретает все большее значение в связи с развитием нейро- и миопластических операций, особенно основанных на микрохирургической технике. Некоторые из надподъязычных мышц используются при проведении пластических операций. Разработка проблем иннервации скелетных мышц с учетом индивидуальной изменчивости нервно-мышечного аппарата имеет важное значение в клинической практике [3,4].

В литературе имеется ряд работ, посвященных иннервации надподъязычных мышц, однако большинство авторов описывают преимущественно внеорганные нервы. Нет полных сведений о характере распределения внутримышечных ветвей, их изменчивости в толще каждой из изучаемых мышц. Нет также полных данных об особенностях внутриствольного строения этих нервов [1,2,5].

Цель исследования - установить индивидуальные анатомические особенности внешнего строения нервов надподъязычных мышц шеи человека и их внутриствольного строения.

Объект и методы исследования. Материалом для настоящего исследования послужили трупы 55 людей разных возрастных групп. В данной работе были использованы антропометрические, макромикроскопические, гистологические методы, метод элективной окраски интраорганных нервов по Синельникову Р.Д. и методы статистического анализа.

Результаты исследований и их обсуждение. Изучаемые нами мышцы являются дериватами висцеральных дуг, они залегают между подъязычной костью и нижней челюстью. Изучая формы челюстно-подъязычной мышцы и нижней челюсти на основании антропометрических показателей можно выделить три основных её формы: долихоморфную, брахиморфную и мезоморфную. В зависимости от формы нижней челюсти меняются и размеры мышцы (табл.).

Индивидуальная анатомическая изменчивость в топографии челюстно-подъязычного нерва, несомненно, связана с формой самой мышцы. Мы исследовали характер ветвления нерва методами препарирования и элективной окраски. Описываемый нерв формировался из нижнего альвеолярного нерва на различном уровне. Нами было